

FARMA

Fostering Agricultural Markets Activity Project

**Certificiranje organske
proizvodnje**

PČELARSTVO

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Pripremu i štampanje ovog materijala je podržao američki i švedski narod putem pomoći koju pruža Američka organizacija za međunarodni razvoj (USAID) i Švedska agencija za međunarodnu saradnju (Sida). Sadržaji su odgovornost autora i ne moraju da odražavaju poglедe i stavove USAID-a, Vlade Sjedinjenih Američkih Država, Sida-e ili Kraljevine Švedske.

SADRŽAJ

Svrha publikacije	1
Organska poljoprivreda	1
Certificiranje organske proizvodnje	1
Regulative i standardi u organskoj proizvodnji	2
Tok certifikacijskog procesa	4
Zahtjevi za certificiranje u pčelarstvu	5
Prerada i pakovanje	7
Nabavke	10
Dokumentovanje i sljedivost	10
Izvoz na tržište EU	12

Svrha publikacije

Svrha ove publikacije je da olakša razumijevanje opštih normi i informacija u oblasti uvođenja i zvaničnih auditova organskih certifikacijskih programa. Materijal je namijenjen prvenstveno pčelarima i subjektima koji proizvode i pakaju med, a žele proizvodnju certificirati u skladu sa standardima za organsku proizvodnju. Opšti zahtjevi organskih standarda, navedeni u ovoj publikaciji nisu direktno primjenjivi ni u jednom specifičnom programu organskog certificiranja, te je potrebno da korisnici preduzmu mjere predostrožnosti u pogledu informisanja o zahtjevima za certificiranje specifičnog certifikacijskog programa.

Organska poljoprivreda

Organska poljoprivreda je održivi oblik poljoprivredne proizvodnje koji unapređuje biodiverzitet, biološke cikluse, biološku aktivnost zemljišta. Organska poljoprivreda se oslanja na razvoj zdravog i plodnog zemljišta, minimalnu upotrebu sintetičkih sredstava, prirodne procese, korišćenje obnovljivih izvora energije i tehnike proizvodnje koje minimalno zagađuju životnu sredinu.

Certificiranje organske proizvodnje

Da bi se proizvodi označili organskom markicom i da bi se plasirali na tržište kao "proizvodi iz organskog uzgoja", proizvodnja mora biti certificirana. Certificiranje je proces koji se sastoji od procedura audita, inspekcije i evaluacije cijelog lanca proizvodnje. Certificiranje provode akreditovana certifikacijska tijela.

Regulative i standardi

Broj tehničkih regulativa i privatnih standarda koji definišu proizvodnju i pravila uvoza organskih proizvoda raste iz godine u godinu, a trenutno ne postoji regulativa koja je primjenjiva na svim svjetskim tržištima organske hrane. Zato izbor organskog certifikacijskog servisa zavisi od tržišta na koje se proizvod želi plasirati jer proizvodi koji se žele izvoziti moraju biti certificirani u skladu sa regulativom važećom na tržištu zemlje u koju će biti izvezeni.

Najveća tržišta organske hrane su:

- Tržište EU, Regulativa EC 834/2007;
- Tržište SAD-a, Nacionalni organski program (National Organic Programm of USA);
- Tržište Japana, Japanski poljoprivredni standardi (Japanese Agricultural Standard—JAS);

Regulative Švicarske, Izraela, Argentine i Australije imaju regulative koje su ocijenjene kao istovjetne (ekvivalentne) Regulativi EU.

Osim toga, postoji veliki broj privatnih standarda i privatnih "organskih oznaka", jer su se privatni standardi, inspekcijske i certifikacijske šeme i šeme označavanja privatnih certifikacijskih tijela u mnogim zemljama razvili prije regulative.

Regulativom su, pored normi za proizvodnju i pravila izvoza, definisana i pravila označavanja i upotrebe organskih oznaka (logova). U EU od 2010. uvodi se novi EU logo, uz koji je dozvoljena i upotreba privatnih logova certifikacijskih tijela.

PRIMJERI ORGANSKIH OZNAKA

EU Regulation
834/2007

SAD
National
Organic
Program of
USA (NOP)

Japan
Japanese
Agricultural
Standards
(JJAS)

Privatni logo,
KRAV,
Švedska

Privatni logo,
Organska
kontrola,
Bosna i
Hercegovina

Privatni logo
Soil
Association,
UK

Privatni logo,
Naturland,
Njemačka

Iako se zahtjevi standarda za organsku proizvodnju međusobno mogu neznatno razlikovati, neki zahtjevi su zajednički:

- Mora biti obavljena najmanje jedna inspekcija u toku godine od strane akreditiranog certifikacijskog tijela.
- Certifikacijskom tijelu moraju biti dostupne dokumentacije i knjigovodstvene zabilješke koje omogućavaju efikasno obavljanje inspekcije.
- Sve aktivnosti moraju biti dokumentovane i dokazati princip sljedivosti.
- Operator (vlasnik certifikata) je odgovoran za usaglašenost proizvodnje sa standardima i dužan je provesti korektivne mjere koje zatraži certifikacijski program.

Tok certifikacijskog procesa

Prvi korak u certificiranju je upoznavanje regulative, osnovnih načela organske proizvodnje i posebnih uslova za certificiranje. U organskoj proizvodnji osim opštih, vrijede i posebna pravila. Takođe, važno je upoznati se sa specifičnim procedurama certifikacijske kuće koja će certificirati proizvodnju.

Prije početka perioda konverzije potrebno je da postoji jasno opredjeljenje da će se osigurati sredstva za provođenje potrebnih korektivnih mjera kao i provjera njihovog uvođenja, jer je bez tih uslova besmisленo započinjati proces certificiranja.

Tok certifikacijskog procesa

Nakon odabira certifikacijske kuće, podnosi se prijava za certificiranje (aplikacija). Važno je da prijava sadrži detaljne informacije i naznaku tržišta na kojem će proizvod biti plasiran kao organski.

Na zahtjev aplikanta, certifikacijska kuća dostavlja troškovnik, ugovor, relevantne standarde i procedure kojih se treba pridržavati. Certifikacijska kuća može zatražiti dostavu dodatnih informacija i/ili dokumentacije.

Aplikant potpisuje ugovor sa certifikacijskom kućom čime započinje proces certificiranja.

U dogovoru sa certifikacijskom kućom određuje se termin prve inspekcije. Uplata dijela troškova obavezna je prije obavljanja prve inspekcije i zvanične registracije proizvođača.

Održava se prva inspekcija koja ima za cilj ocijeniti usaglašenost proizvodnje sa standardima. Po njenom završetku, nalazi inspekcije se evidentiraju u inspekcijskom izvještaju.

Definiše se certifikacijska odluka koja se dostavlja operatoru, a odlukom se preciziraju korektivne mjere koje je potrebno poduzeti s ciljem usaglašavanja proizvodnje sa zahtjevima standarda. Odlukom se definije i dužina trajanja perioda konverzije za specifične certifikacijske šeme (od 1 do 3 godine).

Nakon što protekne period konverzije izdaje se certifikat, nakon čega može započeti izvoz i/ili prodaja proizvoda kao organskih na tržištu na kojem je izdati certifikat validan.

Zahtjevi za organsko certificiranje u pčelarstvu

Period konverzije u pčelarstvu traje 12 mjeseci. U toku ovog perioda proizvodnja se mora prilagoditi zahtjevima standarda i korektivnim mjerama.

Paralelna proizvodnja (proizvodnja i organskih i konvencionalnih proizvoda) na istom gazdinstvu nije dopuštena. Paralelna proizvodnja može se u posebnim slučajevima odobriti, ali tada operator mora dokazati da se proizvodnja i manipulacija odvijaju odvojeno, u toku svih faza proizvodnog procesa. Paralelnu proizvodnju obavezno je prijaviti certifikacijskom tijelu jer se njeno odobravanje tretira kao "izuzeće" te podliježe posebnoj proceduri.

Vosak mora biti organski certificiran. Vosak koji se koristi po ulasku u certifikacijsku šemu treba biti zamijenjen tokom jednogodišnjeg perioda konverzije. Vosak koji nije certificiran ne može biti unešen u certificiranu proizvodnju prilikom nabavke novih pčelinjih društava. Kod zamjene saća i dodavanja nove satne osnove, satna osnova mora biti provjerenog kvaliteta (certificirana) ili iz vlastite proizvodnje, proizvedena u procesu konverzije na vlastitom pčelinjaku (medni poklopčići, zaperci i okviri građevnjaci). Prilikom izlivanja satnih osnova ne smije doći do miješanja voska ili drugog oblika njegove kontaminacije.

Kolonije i matice moraju biti nabavljene od organski certificiranih proizvođača, a ukoliko to nije moguće, certifikacijsko tijelo, nakon izvršene inspekcije, može odobriti izuzetak.

Genetički modifikovani organizmi u organskoj proizvodnji nisu dozvoljeni!

Proizvođač je dužan voditi zapise o proizvodnji (knjiga pčelinjaka, dnevnik pčelarske proizvodnje) i knjigovodstvo koje je zasnovano na dokumentima na osnovu kojih je certifikacijskoj kući moguća provjera porijekla, vrsta i količina kupljenih i upotrijebljenih materijala i njihovo korištenje. Pakovanje, manipulacija i skladištenje organskih proizvoda mora se provoditi prostorno i/ili vremenski odvojeno.

Košnice treba da budu proizvedene od prirodnih materijala. Dozvoljeno je koristiti samo prirodne boje (kombinovanje voska i propolisa). Košnice je potrebno označiti kako bi bila moguća njihova identifikacija. Pčelinjak mora biti smješten u području sa dovoljno vode, dovoljnim količinama nektara, medne rose i polena porijeklom od organskih usjeva ili spontane vegetacije. Lokacija za postavljanje organskog pčelinjaka mora biti pažljivo odabранa, vodeći računa da je pčelinjak na dovoljnoj udaljenosti od saobraćajnica, industrijskih postrojenja i poljoprivrednih površina (voćarskih, ratarskih, povrtlarskih itd.) na kojima je zastupljena konvencionalna proizvodnja i gdje se upotrebljavaju agrohemikalije. Organski pčelinjak treba biti dovoljno udaljen i od konvencionalnih pčelinjaka kako bi se izbjegla kontaminacija u toku perioda intenzivne paše i da bi se pčelinjaci zaštitili od širenja bolesti i sl. Lokacija pčelinjaka treba biti takva da u prečniku od 3 km ne smije biti potencijalnih izvora kontaminacije!

Odgovarajuće mape lokacije pčelinjaka moraju biti obezbjeđene, a ako su pčelinjaci seleći, certifikacijsko tijelo treba biti obavješteno o planu i rasporedu selidbe.

Za prihranu se mogu koristiti organski med i organski (certificirani) šećer, a prihrana se obavlja u periodu od posljednje ekstrakcije meda i početka narednog nektarskog perioda.

Dezinfekcija opreme i pribora obavlja se vodenom parom i plamenom, bez upotrebe hemijskih sredstava. Opšta dobrobit košnice postiže se kontrolom košnica i preventivnim higijenskim mjerama. U zdravstvenoj zaštiti pčela dozvoljena sredstva su organske kiseline (mravlja, mlijeca, oksalna i sirćetna), timol, kamfor, mentol i eukaliptus. U slučajevima upotrebe antibiotika, opoziva se status organski certificirane proizvodnje i pčelinjak mora proći kroz ponovljeni period konverzije u trajanju od 12 mjeseci.

Prilikom vrcanja meda dozvoljeni su voda i sirće, a za dim prirodni hemijski netretirani materijali (drvo, nefosilna goriva). Korišćenje ulja, dizela ili drugih naftnih proizvoda, u slučajevima invazije mrava, nisu dozvoljeni.

Prerada i pakovanje

U slučaju da pčelar prerađuje, puni, pakuje i/ili trguje medom, ove aktivnosti takođe moraju biti inspektovane i certificirane. Razdvajanje organskih i konvencionalnih proizvoda mora biti osigurano tokom cijelog proces pčelarenja, od proizvodnje, prerade do pakovanja gotovih proizvoda. Osnovni zahtjev u postupcima manipulacije je: "označiti i držati odvojeno".

Za svaki proizvod, proizvodnu liniju ili postupak koji je dio certifikacijskih aktivnosti, potrebno je izraditi dijagram toka koji služi za utvrđivanje rizičnih tački (područja rizika). Ovo je posebno važno kod proizvodnih jedinica koje paralelno opslužuju i konvencionalne i organske proizvode (vremensko odvajanje na istoj liniji). Za svaku proizvodnu operaciju treba naznačiti korake koji prethode i koji slijede specifičnoj operaciji.

Za dijagram toka proizvodnog procesa važno je da je ispravno postavljen i da je svaki korak u procesu obuhvaćen od prijema sirovina do prodaje finalnog proizvoda. Dijagram toka treba osigurati provjeru proizvodne linije za koju je izrađen, jer se na osnovu dijagrama utvrđuju tačke potencijalnog rizika i opasnosti u pogledu kompromitovanja organskog integriteta proizvoda. Za svako područje rizika potrebno je uspostaviti mjeru kontrole koja se poduzima da se opasnost izbjegne. Mjere osiguranja organskog integriteta proizvoda uključuju ulaznu kontrolu sirovina, kontrolu

procesa, skladišnih prostora i higijenske mjere. Provođenje mjera mora biti dokumentovano (dnevnik proizvodnje, protokol čišćenja i sl.).

Najčeća područja rizika:

- Kontaminacija i postupci pri preradi voska.
- Korištenje neodobrenih veterinarskih lijekova.
- Miješanje sa konvencionalnim proizvodima (paralelna proizvodnja i/ili rukovanje).
- Neprovjerene ili neadekvatno dokumentovane nabavke sirovina, neadekvatne evidencije.
- Higijena proizvodnih linija.
- Nedostatak uputstava za osoblje, neodgovorno osoblje ili osoblje koje nije informisano o zahtjevima organske proizvodnje.
- Nejasno upravljanje procesima.
- Identifikacija organskih proizvoda u toku procesa obrade i skladištenja.
- Neadekvatni skladišni prostori i korištenje sredstava za suzbijanje skladišnih štetočina.

Ukoliko se radi o pripremi i certificiranju različitih preparata koji uključuju miješanje različitih pčelinjih proizvoda u određenom omjeru, svi sastojci moraju potjecati iz organskih pčelinjih zajedница, a receptura mora biti dostupna certifikacijskom tijelu. Organski med se prije prerade (pakovanja u tegle ili dr. amabalažu) mora čuvati u posudama od rostfraja ili nekog drugog nerđajućeg materijala.

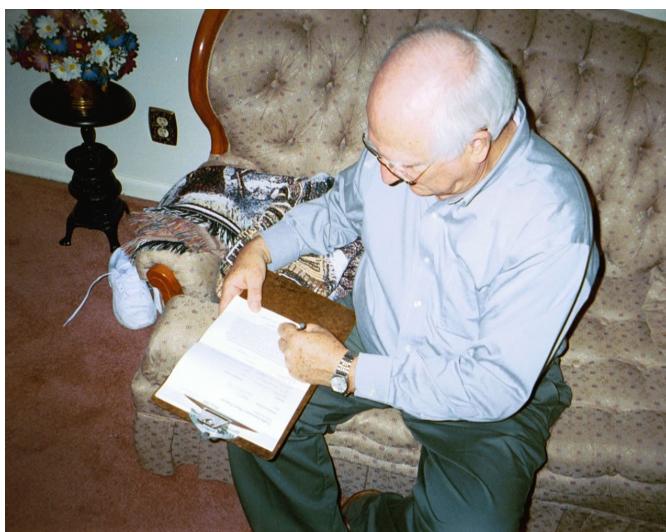
Nabavke

Kod nabavke sirovina potrebno je da dokumenti (otpremnice, računi) sadrže jasnu indikaciju da je dostavljena sirovina organski certificirana. Osim toga, mora biti naznačen broj partije dobavljača (LOT), naziv i registracijski broj certifikacijske kuće koja je izdala certifikat za kupljenu robu.

Kod nabavke roba od drugih certificiranih proizvođača, treba voditi računa da nije uvijek moguće izvršiti re-certificiranje, te je važno provjeriti da li postoji sporazum o prepoznatljivosti između dvije certifikacijske kuće.

Dokumentovanje

Dokumentovanje je obavezno u svakoj fazi proizvodnog procesa. Evidencije o proizvodnji moraju pokazati kada je obavljena obrada/proizvodnja i na kojoj proizvodnoj liniji. Za identifikaciju odvojenih turnusa sirovina i/ili gotovih proizvoda uspostavljaju se brojevi partija (LOT brojevi, npr. jedan kotao, jedna smjena ili sl.). Dokumentuju se sve nabavke i sve prodaje. Princip sljedivosti mora omogućiti da se, u slučaju potrebe, određena serija proizvoda može lako identificirati i za kratko vrijeme povući sa tržišta.

Potrebna dokumentacija			
Pčelar	Kod aplikacije	Konsstantno	Prodaja
<ul style="list-style-type: none"> • Skica objekta • Mapa lokacije • Sistem identifikacije i označavanja partija (garantiranje slijedivosti) 	<ul style="list-style-type: none"> • Evidencije o medu • Evidencije o vosku • Evidencije o drugim pčelinjim proizvodima • Evidencije tretiranja (bolesti, preparati) • Evidencije seljenja, mape za svaku pojedinačnu lokaciju • Evidencije o prihrani 	<ul style="list-style-type: none"> • Skice svih objekata koji služe za manipulaciju, preradu, pakovanje, skladištenje • Recepture • Dijagram toka 	<ul style="list-style-type: none"> • Računi, otpremnice, utovar, izvoz, transport • Evidencije o svim ulazima i izlazima • Dijagram toka (princip slijednosti, oznake partija) • Dnevnik proizvodnje, prerade, punjenje, (otpremnice za skladište i sl.)

Pravila za izvoz u EU

Nakon izdavanja certifikata za organske proizvode, potrebno je da kupac u zemlji uvoznici zatraži kod nadležnog autoriteta u svojoj zemlji odobrenje uvoza (Import Autorization). Ovo odobrenje obnavlja se jedanput godišnje. Prema zahtjevima EU Regulative za uvoz organskih roba porijeklom iz "trećih zemalja", potrebno je da svaku pošiljku organske robe prati i certifikat o inspekciji (Certificate of Inspection). Ovaj dokument izdaje certifikacijska kuća koja je certificirala prozvodnju.

EU je utvrdila visoke zahtjeve i standarde za poljoprivrednu proizvodnju i bezbjednost hrane. Opštim pravilima Zakona o hrani EU definisano je da su za bezbjednost hrane odgovorni subjekti koji posluju sa hranom. Oni su dužni razviti, primijeniti i održavati procedure bazirane na principima HACCP-a (Hazard Analysis and Critical Control Points - analiza rizika i kritičnih kontrolnih tačaka).

Preduslov koji je potrebno ispuniti radi izvoza meda i drugih pčelinjih proizvodi na tržište EU je da je zemlja porijekla na listi "trećih zemalja odobrenih izvoznica" na tržište EU.

Zastupljene međunarodno akreditirane certifikacijske kuće u Bosni i Hercegovini

<http://www.organskakontrola.ba/>
+387 33 703 822
office@organskakontrola.ba

<http://www.imo.ch/>

FARMA OFFICES

SARAJEVO: KOLODVORSKA 12
BANJA LUKA: I. KRAJISKOG KORPUSA BB
TUZLA: MARŠALA TITA 34 A/III
MOSTAR: BUNA BB

Phone: +387 33 722 090; Fax: +387 33 661 562
Phone: +387 51 327 530; Fax: +387 51 327 532
Phone: +387 35 277 520; Fax: +387 35 277 521
Phone: +387 36 480 935; Fax: +387 36 480 935

WWW.BOSNIAFARMA.BA